

SETA GENEL
KOORDİNATÖRÜ
PROF. DR.

**BURHANETTİN
DURAN:**

**Devam Eden
İstikrarın
Sırrı, Erdoğan
Liderliğinde
Saklı**

SÖYLEŞİ: FERHAT PİRİNÇÇİ

Türkiye Yüzyılı'nın önemli dönüm noktalarından birisi olan 2023 seçimlerini geride bıraktık. Ülke olarak ilk defa deneyimlediğimiz ikinci tur seçimi de içinde barındıran seçim sürecini, süreçte yaşananları ve seçim sonrası dönemi SETA Genel Koordinatörü Prof. Dr. Burhanettin Duran ile konuştuk. Prof. Dr. Duran, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Cumhur İttifakı'nın zaferiyle sonuçlanan seçimler ve muhalefetin geleceği hakkında Kriter Dergisi'ne önemli değerlendirmelerde bulundu.

14 Mayıs ve 28 Mayıs seçimlerini atlattık. Öncekilerde olduğu gibi yine Cumhurbaşkanı Erdoğan kazandı. Bunun nedenlerini sorarak başlayalım.

Öncelikle Mayıs 2023 seçimleri Türkiye'ye hayırlı olsun. İlk defa iki turlu bir seçimi gerçekleştirdik. Türkiye'nin demokratik olgunluk içerisinde geçirdiği ve demokrasinin yerleşmiş olduğunu gösterdiği tarihi önemde bir seçim gerçekleşti. Seçimlerin hep bir mesajı olur. Bu mesajları doğru okuyan siyasetçiler, yeni dönemde daha etkili olabilirler. Ve bu açıdan bakıldığında da hem iktidar hem muhalefet açısından çok güçlü mesajların olduğunu söylemek lazım. Tabii dersleri alabilmek, mesajları okuyabilmek ve gereğini yapmak zannedildiğinden daha zordur. Görülen o ki, Cumhurbaşkanı Erdoğan 1994 Büyükşehir Belediye Başkanlığı da dahil edilirse on sekizinci seçimini kazanmış oldu. Bunun Türkiye'de bir anlamı var. O da şu, seçimler siyasetçilerin yarıştığı ama Erdoğan denklemdeyse hep onun kazandığı bir sonuç üretiyor. Bu yönüyle kırılması pek de mümkün görünmeyen bir rekor. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan hep kendisiyle yarışıyor. Ama bu neye bağlı? Bu, bir siyaset dehası olması, seçim kazanma konusunda müthiş bir performans göstermesi ile açıklanıyor ama bence birden fazla faktör var burada.

SIYASİ KONJONKTÜRÜ AYNI ANDA 3 DÜZLEMDE OKUYABİLEN LİDER

Erdoğan'ın sırrı, öncelikle siyaseti birden fazla düzlemde aynı anda okuyabiliyor ve gereğini yapabiliyor

liyor olmasıdır. Yani önce yerel düzlemde siyasetin dinamiklerini görebiliyor. Aday oluşturma ve siyaseti yönetmeyi, teşkilatları bu düzlemde götürebiliyor. İkincisi ulusal düzlem. Ulusal düzlemde, Türkiye'nin temel meseleleri nelerdir? Ekonomiden kimlik meselelerine kadar Türkiye'de demokratikleşme, vesayetle mücadele, milliyetçiliğin yükselmesi gibi bütün parametreleri aynı anda görebilen ve bunları yerelle de eklemeyebilen bir siyasetçi. Bir üçüncü seviye de tabii ki, uluslararası küresel düzlem ve dış politika düzlemi. Orada da özellikle güvenlik, enerji, dış politika gibi konuları dışarıda entegre olarak gören Erdoğan, aynı zamanda bunu yerel, ulusal ve küresel düzlemde de birlikte ele alıyor. Böyle baktığımızda, siyasi konjonktürü üç düzlemde aynı anda yerel, ulusal ve küresel düzlemde okuyup buna ilişkin hamlelerde bulunabilen ve aktörleri de bu bağlamda değerlendirebilen bir siyasetçiden bahsediyoruz. İşte 21 yıllık kesintisiz iktidar ve 5 yıllık yeni bir dönem görev onayı almak bu kabiliyetle, bu başarıyla, bu liderlikle söz konusu oluyor.

Bir diğer husus sürekli olarak her beş yılda bir, her seçimde kendisini yenileyebilme, kadrolarını yenileyebilme, yeni insanları eklemeyebilme kapasitesi. Bu tabii belirli dönemlerde mücadele gerektiren ve krizlerle yüzleşirken, zaman zaman bazı stratejik elit grupların kaybedilmesini de içerecek bir dinamizmdir. Yani bu, şu anlama geliyor; Cumhurbaşkanı Erdoğan'la çalışıp bir süre sonra onun karşısına geçmiş insanları, bu uzun iktidar yürüyüşünde görebilirsiniz. Ama bu

Cumhurbaşkanı Erdoğan için yeni bir beşeri sermayeyi harekete geçirme ve tarihin aktığı yerde yeni hamleler yapabileme üstünlüğünü, avantajını kaybetme anlamına gelmiyor. Bunun dünyadaki konjonktürel gelişmeleri de beraberinde getiren bir dinamizm olduğunu söylemem gerekir. Yani uluslararası sistemin tek kutupluktan çok kutupluğa gidiyor olması ya da uluslararası sistemdeki krizlerin yönetilmesi, oradaki lider boşluğu ve Türkiye'nin buradan elde edebileceği menfaatlerin neler olacağı konusunda öylesine entegre bir anlayışa sahip ve bunu Türkiye'deki hiçbir siyasetçi yapamıyor ve dolayısıyla karşısına kim çıkarsa çıksın seçimlerde yeniliyor.

HEDEF TÜRKİYE YÜZYILI'NIN KAPISINI AÇMAK

Erdoğan, dış politika vizyonunu, dediğiniz gibi diğerlerinden çok daha farklı, çok daha iyi okuyor. Buna mukabil, şimdiye kadar Erdoğan karşısında aday olan hiç kimse, genel seçimler açısından söylüyorum, böyle bir vizyon ortaya koymadı. Biraz bununla ilişkili görüşlerinizi alabilir miyiz?

"Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bütün siyasi hayatının hepsini gözden geçirek ve kullanmış olduğu söylemlerin, fikirlerin hepsini sadeleştirsek ne çıkar?" dediğimizde, bu, bence Türkiye'yi incelemesi ve Türkiye'nin uluslararası sistemde daha etkin, aktif ve onurlu bir yere ulaşmasını, güçlü bir yere ulaşmasını sağlamaktır. Yani politikasının temelini bunu koyarım ve bu da dediğim

Siyasi konjonktürü üç düzlemde aynı anda; yerel, ulusal ve küresel düzlemde okuyup, buna ilişkin hamlelerde bulunabilen ve aktörleri de bu bağlamda değerlendirebilen bir siyasetçiden bahsediyoruz. İşte 21 yıllık kesintisiz iktidar ve 5 yıllık yeni bir dönem görev onayı almak bu kabiliyetle, bu başarıyla, bu liderlikle söz konusu oluyor.

gibi entegre bir politikanın sonucudur. Ekonomiyi, enerjiyi, güvenliği, dış politikayı, diplomasiyi ve Türkiye'nin içerideki demokratikleşmesini ve üretim kapasitesinin geliştirilmesini, kalkınma hamlelerinin hepsini, bu şemsiye altında toplayabiliriz. Bunun yeni adı, büyük Türkiye zaferidir. Mayıs seçimlerinden çıkan sonuç budur. Ve hedefi de Türkiye yüzyılına kapısını açmaktır. Yani Türkiye'yi ilk on ülke arasına sokarak, bu ülkenin etrafında istikrar, güvenlik, barış sağlayarak, daha adil bir dünyaya ulaşmanın yollarını aramak, bunun için mücadele etmektir. Bu anlamda bitmek bilmeyen bir enerjisinin olduğunu ve sürekli yeni hedefler koyduğunu düşünüyorum ve şimdi, Türkiye Yüzyılı kavramlaştırmasıyla da bunun önünün açıldığını görüyorum.

Türkiye Yüzyılı kavramı, üzerinde çalışılması gereken bir kavram. Çünkü Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın içeride verdiği mücadeleyle dışarıda ortaya koyduğu profilin birleşimi ve Türkiye'ye yeni bir perspektif oluşturma çabasıdır. Elbette bunun içeride çeşitli eleştirileri ve karşı çıkanları da söz konusudur. Ancak bunun tüm Türkiye'yi kuşatan ve tüm toplumsal kesimlerin temel ihtiyaçlarına karşılık gelen ve onlar için ortak bir vizyon oluşturmaya çalışan bir yaklaşım olduğunu söylemek lazım. Türkiye'nin güçlü olması, Türkiye'nin daha demokratik olması, Türkiye'nin daha müreffeh olması, tüm Türkiye ve etrafındaki bölgelerin de hepsine katkı sağlayacak bir hedeftir.

Türkiye Yüzyılı kavramı, üzerinde çalışılması gereken bir kavram. Çünkü Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın içeride verdiği mücadeleyle dışarıda ortaya koyduğu profilin birleşimi ve Türkiye'ye yeni bir perspektif oluşturma çabasıdır. Bunun tüm Türkiye'yi kuşatan ve tüm toplumsal kesimler için bir ortak vizyon oluşturmaya çalışan bir yaklaşım olduğunu söylemek lazım.

Dış politika meselesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan uzun bir tecrübeye sahip. Özellikle 2009, 2010 ve 2011'den sonra giderek artan bir şekilde dış politikaya eğilmesi ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'yle beraber de dış politikayı bütün siyasetinin merkezine yerleştiren bir yerde olmasıyla alakalı. Benim gördüğüm kadarıyla dünya siyaseti, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın önünde açık duran bir satranç tahtası gibi. AK Parti'nin iktidara geldiği dönemde yazmış olduğum bir makalede, Cumhurbaşkanı'nın dış politikayı Türkiye'yi dönüştürmek için önemli bir unsur olarak gördüğünü söylemiştim. Aslında bu özelliğinin hiç değişmediğini gördüm. Ama buna yeni bir ek olarak aslında iç ve dış siyaseti birbirine eklenmiş entegre bir yapıda görüyor ve o şekilde kullanıyor ve dönüştürüyor, diyebilirim.

“DEĞİŞİM”DEN DAHA SİHİRLİ KELİMELER VAR: İSTİKRAR VE GÜVEN

AK Parti'nin üst üste girdiği yedi genel seçim var ve yedisini de kazandı. AK Parti'nin içinde yer aldığı Cumhur İttifakı mecliste çoğunluğu kazandı. Ama ciddi bir değişim söylentisi ve beklentisi de söz konusuydu. Malum ekonomik zorluklar, jeopolitik krizler, bir de üzerine deprem felaketi. Seçmen 14 Mayıs'ta neyi oyladı? Seçmen bize ne demek istedi?

Muhalefetin değişimi bir bayrak haline getirmesi gayet anlaşılabilir bir husustur. Neticede yirmi bir yıldır iktidarda olan bir lidere karşı gündeme getirilecek sloganlardan bir tanesi. Ancak değişim, sihirli bir kelime olmakla beraber başlı başına yeterli değil, ondan daha sihirli olan kavramlar var; istikrar, güven. Çünkü biz, özellikle coğrafyamızda değişim dalgalarının iyi yönetilmediğinde, çok daha kötü sonuçlara yol açtığını görmüş bir toplumuz. Ve yine Türkiye'de 1990'lı yıllardaki koalisyonlar döneminde, her seçimde; 91'de, 95'te, 99'da yeni bir parti iktidara

geldi. Değişim gerçekleşti ama Türkiye'nin buradan bir kalkınmayla, bir demokratik konsolidasyonla ve uluslararası sistemde etkili bir yere gelmekle çıktığını söylemeyiz. Aksine, terörün ağırlığını çok hissettirdiği ve ekonomik krizlerin peşi sıra geldiği ve siyasi krizlerle bütünleştiği bir dönemi yaşadık. Cumhurbaşkanı Erdoğan değişim denilen dalganın üzerinde gelmiş 2002'de. Ama kendisini sürekli yenileyerek, bu değişimin itici, dönüştürücü rolünün farkında olan ve kendini de bununla açan bir lider. Böyle baktığımızda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı, seçmen değiştirmede. Çünkü Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın aynı zamanda değişime de açık olduğunu ama istikrar ve güveni de bununla harmanladığını ve bunu da temsil ettiğini gördü.

BU KRİZİ DE SADECE ERDOĞAN YÜRÜTEBİLİR ALGISI

Muhalefetin burada koronavirus salgınından sonra, 6 Şubat depremlerinden sonra ve Türkiye'deki ekonomik sıkıntıların büyük şehirlerde kira fiyatları ve konut sorunu olarak ortaya çıktığı bir ortamda ve farklı ideolojik partilerden büyük bir koalisyon kurmalarına rağmen hala neden başarılı olamadığının analiz edilmesi lazım. Çünkü ortada ortak bir vizyonları yok; Türkiye'yi yeni yüzyıla hazırlayacak, 2023 sonrası Türkiye'nin sorunlarını çözecek bir profil oluşturamadı. Çeşitli partilerin bir araya gelmesi, seçmen için bir ortak vizyon oluşturmak anlamına gelmedi. Yani güç birliği, bir ortak vizyonla sonuçlanmadı. Hele hele ikinci turda milliyetçi söylemlere, ırkçı söylemlere, sığınmacı karşıtı söylemlere savrulmuş olmak Kılıçdaroğlu'na yönelik olarak güven algısını çok daha bozdu. Yani "Sana Söz" ile "umut" ile başlayan ama daha sonra "Karar Ver" şeklinde buyurgan bir dille devam eden bu kampanya, kendi içerisinde ikinci turda yeni bir şey yapayım derken, bence kendi altını oydu. Bunun Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yürüttüğü kampanyanın daha tutarlı olması ve verdiği sözü tutacak kişi olmasıyla da alakası var.

Yine deprem meselesi bir sınavdı. Cumhurbaşkanı Erdoğan açısından kendi yönetiminin kriziyle, sıkıntısıyla sonuçlanabilecek riski taşıyordu ama Cumhurbaşkanı Erdoğan hemen depremden sonra bütün hükümeti oraya yığarak öylesine bir performans koydu ki yine bu krizi Erdoğan yönetebilir algısını güçlendirdi. Koronavirüste de böyle olmuştu hatırlarsanız. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın krizleri iyi okuyan ve onları kendisinin daha çok çalışmasına ve sonuç üretmesine yarayacak şekilde kullanması söz konusu. Bu yönüyle ben aslında liderlik özelliklerinden, sırlarından bir tanesinin krizlerle birlikte seviye atlama, krizleri kullanarak bir üst seviyeye geçme özelliği olduğunu düşünüyorum.

TÜRKİYE'DE SAĞ-SOL DENGESİNİ KURMAK ZOR BİR DENKLEM

Muhalefetin kendi içinde tutarsız olduğunu söylediniz. Bu tutarsızlıkların ve İYİ Parti ile CHP'nin özellikle üstü örtülü bir şekilde HDP'yle yürüttüğü

İkinci turda muhalefetin yeni bir şeyler yapalım derken ciddi bir hataya sürüklendiği kanaatindeyim. Negatif unsurları öne çıkardılar. Yani Kılıçdaroğlu'nun adaylığının da önemini ortadan kaldıracak şekilde bir Erdoğan referandum kampanyası yaptılar. Bu kendi aktörlüğünü silikleştirmek, zayıflatmak demek, Türkiye'deki siyasetin ruhunu da anlayamamak demek.

İlişkinin, seçim sonuçlarına yansımaları oldu mu? İkinci sorum da seçim sonrası süreçte muhalefette köklü bir değişim bekliyorsunuz?

Bence Türkiye'deki seçimlerin seyrini etkileyen en önemli şey, Erdoğan faktörüdür. Bu Erdoğan faktörü dediğimizde sadece Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı destekleyenlerin ortaya koyduğu duygudaşlık ve kararlılığı kastetmiyorum. Aynı zamanda Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yönelik muhalefetin bir araya gelmesini de kastediyorum. Erdoğan'ın sürekli kazanıyor olması, karşıtları açısından baktığımızda birlikte bir araya gelme sebebidir. Ama aynı zamanda, sürekli bir iktidarla Türkiye'ye icraatlarda, eser ve hizmet siyasetinde önemli katkılarda bulunan bir liderin tekrar tekrar kazanmasından bahsediyoruz.

Bu ikilem bir yanda ama öbür tarafta da Türkiye'deki sağ sol dengesi var. Şimdi muhalefetin topladığı koalisyonun içerisinde sağ partiler var. Eskiden AK Parti içerisinde yer almış olanlar var. CHP bunun önderliğini yürütüyor. İçerisinde milliyetçi İYİ Parti var. En son ikinci turda Ümit Özdağ'ın ırkçı bir parti olan Zafer Partisi de var. Fakat Cumhurbaşkanlığına baktığımızda da ana sağ seçmeni temsil eden AK Parti, milliyetçi MHP, yine Sinan Oğan'ın yer alması ama öbür taraftan İslamcı özelliğiyle bilinen Yeniden Refah Partisi yine milliyetçi tonla Büyük Birlik Partisi ve DSP gibi solda olan bir partinin olması. Şimdi böyle farklı partilerin kümelenmesinin normalde olmaması lazım. Millet İttifakı'nda HDP'yi de destekçi olarak görürseniz böyle bir ideolojik bölünme olmaması lazım. Neden böyle bir ideolojik bölünme var? Aslında siyasetin Erdoğan'ın karşısında olanlar ve yanında olanlar şeklinde bölünmesiyle daha çok açıklanabilir.

Elbette bunun etrafında Türkiye'nin milliyetçiliğinin nasıl değerlendirilmesi gerektiğini ve tehdit algılarının ne olduğuna dair bir düzlem de var. Yani Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Türkiye'yi

daha iyi temsil eden, terörle mücadele eden, PKK ve FETÖ'ye karşı Türkiye'yi koruyan ve Türkiye'nin bağımsız otonom politikasını gerektiğinde Batılı liderlere karşı öne çıkarabilen ve denge politikası yürüten bir siyaseti var. Ama karşısındaki muhalefet için söylenebilecek en önemli fark, yüzlerini Batıya dönmek, Batılıyla daha yakın bir politika yürütmek olabilir. Ve bir diğer konu da tabii seçim sürecinde PKK ve FETÖ'nün açık desteği Kılıçdaroğlu'nun en büyük zaafı oldu. Onun milliyetçilik iddiasını zayıflatan hususlar oldu. Bunu HDP seçmeninin desteğini almak için yaptığı açıkladı ama kendisinin ortak bir vizyon koymasını da engelleyen bir sonuç üretti.

Bu karşıtlık sermayesiyle, hangi siyasetçi olsaydı buna benzer bir oy alırdı. Nitekim 2014, 2018 ve 2023 seçim cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarına bakıldığında muhalefet aslında benzer bir oyu alıyor. Her bir iktidar döneminde yıpranması gereken Erdoğan ise aynı rakamı almayı başarıyor. Bunun muhalefetin etkili bir söylem oluşturamaması, kitleleri arkasından sürükleyecek bir aday çıkaramaması gibi birtakım yönleri var. Fakat tabii Erdoğan'ın bu başarısında, asıl kendi çerçevesini kurma ve diğer aktörleri bu çerçevenin içine alma yani oyunu önceden onun kuruyor olması ve değiştirebiliyor olmasının çok değerli ve etkili olduğunu düşünüyorum.

SIYASETİN RUHUNU ANLAMAMAK SİLİK AKTÖRLÜĞÜ GETİRİR

14 Mayıs ve 28 Mayıs akşamlarını düşündüğümüzde Cumhuriyet İttifakı'nın özelde de AK Parti'nin ve muhalefetin özelde de CHP'nin süreci yönetmesini nasıl değerlendirirsiniz? İki seçimde farklı iletişim stratejisi izlediler. Bu süreci nasıl değerlendirirsiniz?

Cumhuriyet İttifakı ve Millet İttifakı'nın iletişim stratejileri açısından bakıldığında aslında 14 Mayıs'a kadar her ikisinde de kapsayıcı söylem önemliydi. Ama bir taraftan da alttan alta bir beka söylemi ve bir tehdit algısı vardı. Cumhuriyet İttifakı açısından bu Türkiye'nin geldiği kapasitenin geriye düşmesi, Türkiye'nin terörle mücadelesinin zayıflaması, PKK ve FETÖ'ye alan açılması idi. Kılıçdaroğlu'nun verdiği mesajlar ve ona verilen destekler bunu gösteriyordu. Muhalefet için bakıldığında onların iletişim stratejisinin de zayıf olduğunu söyleyemem. Çünkü orada da bir umudu öne çıkararak ve Türkiye'nin ekonomik olarak daha iyi bir yerde olacağını, demokrasinin daha iyi bir yerde olacağını söyleyen kapsayıcı bir söylem vardı. Fakat CHP'nin uzun süredir iktidardan uzak olması ve toparladığı koalisyonun dağınık yapısı ve yine güçlendirilmiş Cumhurbaşkanlığı yardımcı sistemi diyebileceğim o dağınık yapı, seçmene bir umut veremedi. Yine terörle mücadele konusunda zayıf bir mesaj veriyor olması en büyük handikapı oldu.

Fakat ikinci turda muhalefetin yeni bir şeyler yapalım derken, ciddi bir hataya sürüklendiği kanaatindeyim. Negatif unsurları, negatif kampanyayı öne çıkardılar. Kılıçdaroğlu'nun adaylığının önemini ortadan kaldıracak şekilde bir Erdoğan referandumunu kampanyası yaptılar. Bu kendi aktörlüğünü silikleştirmek demek, zayıflat-

Özellikle coğrafyamızda değişim dalgalarının iyi yönetilmediğinde, çok daha kötü sonuçlara yol açtığını görmüş bir toplumuz. Ve yine Türkiye'de 1990'lı yıllardaki koalisyonlar döneminde, her seçimde; 91'de, 95'te, 99'da yeni bir parti iktidara geldi. Değişim gerçekleşti ama Türkiye'nin buradan bir kalkınmayla, bir demokratik konsolidasyonla ve uluslararası sistemde etkili bir yere gelmekle çıktığını söylemeyiz.

mak demek ve Türkiye'deki siyasetin ruhunu da anlayamamak demek. Yani biz bir araya geldik, hep beraberiz diye çok sayıda insanın birlikte fotoğraf vermesinin etkili olmayacağını anlayamadılar. Mesela 28 Mayıs akşamı Cumhurbaşkanlığı Erdoğan'ın külliye'deki zafer konuşmasında aslında onun da etrafında çok sayıda genel başkan vardı. Çok sayıda siyasetçi vardı. Eğer böyle güçlü bir liderliğin etrafında toplanmış bir yapı olsaydı, muhalefet için daha etkili olurdu ama gerektiğinde biz Cumhurbaşkanlığı yetkisinde olacağız diyen Cumhurbaşkanlığı yardımcısı adaylarıyla ortaya konan profil bunu göstermedi. Hem Kılıçdaroğlu'nun konumunu zayıflatan bu yaklaşım hem ırkçı temalara sivrülme hem de aşırı milliyetçi söylem, bence ikinci turu etkiledi.

YENİLENME İKTİDAR İÇİN EN BÜYÜK İMTİHANDIR

Muhalefetin yüzde 48'e ulaşan bir desteğinin olması nasıl anlaşılmalı? AK Parti'nin çıkaracağı mesajlar nelerdir?

Büyükşehirlerde özellikle İstanbul ve Ankara'da Kılıçdaroğlu'nun, Cumhurbaşkanlığı Erdoğan'dan yaklaşık 3 puan önde çıkmasının AK Parti için en önemli olduğu görüşündeyim. Bunun AK Parti'nin uzun vadede; kendisini, politikaları, isimleri ve vatandaşla kurduğu ilişki açısından yenilemesi gereken hususlar olduğunu gösterir. Cumhurbaşkanlığı gibi karizmatik güçlü bir liderin varlığında, AK Parti'nin performansı başka bir şeydir. Onun bir daha seçimlerde yarışmayacağı ortamdaki performans daha farklı bir şeydir. Ben tabii AK Parti'nin en büyük imtihanının bu olduğunu düşünüyorum.

Muhalefetin İstanbul ve Ankara'daki oyları, önümüzdeki yerel seçimler açısından önemli bir işaret. Muhalefetin kendi içerisinde dağılacığı görüşünü söyleyenler var ama mecliste milletvekilleri kendi partilerine geçse bile yerel seçimlerde Millet

İttifakı'nın toparlanma ihtimalinin güçlü olduğunu düşünüyorum.

Buradaki yerel seçimlere yönelik birliktelik görüntüsü muhalefet açısından, yine anti Erdoğanizm üzerinden mi yoksa gerçekten bir ilkeler birlikteliği üzerinden mi olacak?

Bu, eğer ilkeler üzerinden bir bütünlük olarsa bu Millet İttifakı'nın küçülmesi anlamına gelir. Dolayısıyla şu an parlamenter sistem önerisi de rafa kalktığına göre, ellerindeki en önemli sermaye, Erdoğan karşıtlığı. Ancak bu sermayenin yerel yönetimlerde nasıl çalışacağını göreceğiz. AK Parti'nin ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ne gibi yeni hamleler yapacağını göreceğiz. Bunların hepsi önümüzdeki dönemlerde gerçekleşecek. Muhtemeldir ki eser ve hizmet siyaseti yine çıkacak. Çünkü yerel yönetimler hizmetin olduğu yerlerdir. İdeolojinin öne çıktığı yerler değildir. Bence CHP, ideolojik bir sermaye olarak kullanıyor Cumhurbaşkanı Erdoğan karşıtlığını. Eğer AK Parti yerel yönetimlerde İstanbul ve Ankara'da yapılmayan hizmetleri öne çıkartırsa, bu ideolojik sermayeyi karşılayabilir diye düşünüyorum. Tabii mu-

Erdoğan değişim denilen dalganın üzerinde gelmiş 2002'de. Ama kendisini sürekli yenileyerek, bu değişimin itici, dönüştürücü rolünün farkında olan bir lider. Böyle baktığımızda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı, seçmen değiştirmede. Çünkü Erdoğan'ın aynı zamanda değişime de açık olduğunu ama istikrar ve güveni de bununla harmanladığını ve bunu temsil ettiğini gördü.

halefetin birbirlerine olan ihtiyacı da ortada. Çünkü mecliste azınlıklar. Ve yerel seçimlerde de büyükşehirlerde bir araya gelmeleri durumunda başa geçiyorlar, bunun farkındalar. Bölünürlerse mesela HDP ayrı aday çıkartırsa, diğer İYİ Parti ayrı aday çıkartırsa bunun kayıpla neticeleneceği çok ortada. Yüzde elli artı bir şart olmadığına göre bu eğilimi sürdürmeyi deneyeceklerdir.

DAĞINIK AMA DAĞILMAMIŞ BİR MUHALEFET!

Buradaki motivasyon gerçekten bir güç birliği yapıp AK Parti veya Cumhurbaşkanlığı karşısında zafer kazanmak mı yoksa kendi parti içi tartışmaların önüne geçecek bir motivasyon mu sağlamak? Çünkü parti içi tartışmalar özellikle CHP içinde başladı. Yani bu yerel seçimler muhalefet partileri açısından o tartışmayı sona erdirecek bir motivasyon kaynağı mı olacak yoksa gerçekten de buradan bir sonuç elde edeceklerini düşünüp yeni bir maceraya mı yelken açacaklar?

Millet İttifakı 2019 seçimlerinde bir dayanışma ortaya koydu. Sonra bunu bir miktar dağıtarak devam ettiler. Sonra altılı masa diyerek yeni bir formatla bunu tekrar oluşturdular. Hatta masaya, HDP'yi eklediler. Bu bir koalisyon kurma tecrübesiydi ve bu tecrübe ortada. Yani bu yokmuşçasına davranamayız. Cumhurbaşkanı Erdoğan devam ettiğine göre bunun karşısındaki yapılanmanın da kendisini sürdürme imkanı var. Ama önce bir, "Neden Kılıçdaroğlu aday oldu? Neden kazanamadık? Hangi hatalar yapıldı?" üzerinden ve kimin ne kaybettiği üzerinden bir tartışma başlar. Ben, istifa çağrıları olsa da kurultaylarda Kılıçdaroğlu ve Akşener'in tekrardan seçilebileceğini düşünüyorum. Bu seçimler gerçekleşene kadar Millet İttifakı biraz daha gevşek bir yapılanmayla devam edebilir. Herkes kendi parti meselelerine odaklanabilir. Ama Millet İttifakı'nın tamamını bir arada tutmak zor. Özdağ'la HDP'yi bir arada tutmak zor. Ama ana yapısının bir şekilde korun-

ması için çaba gösterileceğini düşünüyorum. Tabii önce kendi iç hesaplaşmalarına dönecekler. Ama bunu baskılamanın yolu yerel seçimleri göstermektir. İçerideki çekişmelerin Erdoğan'a yarayacağını söylemektir. Bunları da yapacaklardır. Tabii oradaki partiler, kurucu ayarlarına dönebilir mi? Ben öyle bir şey beklemiyorum CHP için. Kılıçdaroğlu, delege yapısına çok hakim. Dolayısıyla benim beklentim bu kişilerin istifa etmeyeceği yönündedir. Ama iç çekişmeler olur, tartışmalar olur. Yani o anlamda renkli bir dönem yaşanacak muhalefetin içinde. Fakat sonuçta ne olur öngörüsünde bulunacağımıza göre ben dağınık ama dağılmamış! Böyle bir yapı bekliyorum.

DEVLET ADAMI VE TUTARLILIK KILIÇDAROĞLU'NUN EN ZAYIF, ERDOĞAN'IN EN GÜÇLÜ YÖNÜ

Biraz dış politikaya dönmek istiyorum. İki husus var: Birincisi özellikle bu seçim sürecinde Kılıçdaroğlu'nun cumhurbaşkanı adayı olarak attığı bazı adımlar ve söylemler var. Özellikle Azerbaycan'ı dışlayan söylemler, Rusya'ya yönelik iddiaları. Kılıçdaroğlu'nun cumhurbaşkanı adayı olarak dış politika vizyonu ile dışarının Kılıçdaroğlu'na bakışını birleştirdiğimizde nasıl bir tablo ortaya çıktı? Ve seçim sonuçlarında seçmen nasıl görüyor? Diğer taraftan ülkeler hızlı bir şekilde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı da tebrik etmeye başladılar. Dolayısıyla bundan sonra dışarının Türkiye'ye bakışında bir değişim öngörüyorsunuz?

Dış politika, Kılıçdaroğlu'nun tutarlılık ve devlet adamı profili sunmada en zayıf kaldığı alan. Ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da en güçlü olduğu alan. Dolayısıyla orada bir rekabete girmede açıkçası ve yine ortak bir dış politika oluşturmanın çok zor olduğu bir koalisyonu toparladığı için kendi partisi içerisinde farklı görüşler de dahil olmak üzere burada bir çerçeve kuramadı. Ve önce muğlak sonra da çelişkili açıklamalar yaptı. Dolayısıyla iddialı olmadığı bir alan olduğu çok açık ortaya çıktı. Bunu dünya da görüyordu, biliyordu. Belki, dış politika söyleminde en belirgin

olan şey, daha Batıya müzahir bir politika izleyeceğiydi. Ama bu bir yönüyle sığınmacılar konusunda yine Batıya müzahir politikasına da ters düşebileceğini gösterdi. Yine milliyetçi savrulmaları, aşırı sağ söylemlere yönelmesi ve Rusya'yı ürkütmeyle derken yaptığı yeni ayarlar, söylemler, aslında Batıyla olan ilişkisinde de ciddi bir tutarlılık sorunu olabileceğini ortaya koydu. Günün sonunda öyle bir profil çıktı ki, Erdoğan'ın zaten uygulayarak ve bir sürü kazanımlar elde ederek, birçok krizi de yöneterek geldiği nokta, Kılıçdaroğlu'nun en zayıf olduğu alan olarak kaldı bence.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın seçilmesi ile ilgili olarak aslında seçimlerden bir süre önce Erdoğan'ın rahatlıkla alabileceğine dair kanaat vardı. Fakat muhalefet öylesine bir hava estirdi ki, bunun, bazı başkentlerde bazı kesimlerin ve Türkiye'ye karşı olanların desteğiyle oluşturulduğu da söylenebilir. Dolayısıyla, Batı medyası üzerinden gördüğümüz bu Erdoğan gitmeli kampanyasının, böyle bir stratejik körlük oluşturduğunu da söyleyebiliriz. Ama siyasetçilerin bu topa pek de girmediklerini hatırlarsak, daha çok medya üzerinden bunun yansıdığını düşünürsek, aslında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bulunduğu bölgenin istikrarı ve dünya siyasetindeki yerinin görülmesini söyleyebilirim. Dolayısıyla sonuç ortaya çıktığında da hemen hızlıca tebrik etmeleri, "Önümüzde beş sene var, Türkiye'yi zaten 21 yıl yöneten bir lider var. Bu işi daha fazla uzatmaya gerek yok. Bu yeni dönemde onunla neleri çalışabiliriz? Buna odaklanalım" politikasına geçildiğini görüyoruz.

Böyle olmasının iki tane sebebi var bence. Bir Erdoğan'ın güçlü yönetiminin beş yıl daha istikrarlı devam edecek olması ve buna bağlı olarak da tabii ki muhalefetin böyle bir alternatif oluşturamadığı. İki, uluslararası sistemdeki belirsizliklerin, aslında güçlü Erdoğan figürüyle çalışmayı teşvik edici konumda olması. Yani

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Türkiye'yi daha iyi temsil eden, terörle mücadele eden, PKK ve FETÖ'ye karşı Türkiye'yi koruyan ve Türkiye'nin bağımsız politikasını Batılı liderlere karşı öne çıkarabilen ve denge politikası yürüten bir siyaseti var. Ama karşısındaki muhalefet için söylenecek en önemli fark, yüzlerini Batıya dönmek, Batıyla daha yakın bir politika yürütmek olabilir.

Türkiye'yi, kendi içerisinde çok yamalı bir bohçanın nasıl yöneteceği belli olmayan bir yerde görmektense, denge politikası bilinen ve tahıl koridoruyla Rusya meselesinde kendisiyle çalışılabilen bir Erdoğan, daha değerli görülmüştür.

Tabii, Erdoğan'ın Batıyla ilişkilerinde de hep bir "zor Türk" algısı var. Bu yönüyle bakıldığında meselenin sınırlarının farkındalar. Ama bir yandan da normalleşme politikasıyla ne kadar pragmatik ve esnek olduğunu gösteren bir liderin, belli alanlarda kendisiyle çalışılabilecek bir yerde durduğunu da değerlendireceklerdir. Türkiye'ye eğer F-16'ların satışıyla ilgili, İsveç'in NATO üyeliği gibi bir takım bağlayıcı şartlarla gelinecekse ve Türkiye'yi belli konularda baskı altına almaya çalışılacaksa, bunun Türkiye Batı ilişkilerini toparlamada faydası olmayacağı açıktır. Türkiye'ye eşit göz mesafesinde bakan ve onun Türkiye Yüzyılı perspektifinin makul hedeflerini de göz önünde bulunduran hakkaniyetli, adaletli bir yaklaşım gerekmektedir.

BÖLGESEL VE KÜRESEL FAY HATLARININ ÜZERİNDE BİR LİDER

28 Mayıs akşamı seçim sonuçları açıklandığında Bosna-Hersek'ten Sırbistan'a, Almanya'dan Azerbaycan'a, Özbekistan'dan Moritanya'ya, Somali'den Katar'a kadar birçok yerde sevinç gösterileri yapıldı. Ve bu kutlamaları yapanların çoğu Türk vatandaşı değildi. Yani Türkiye'yle doğrudan ilgili kişiler değildi. Dolayısıyla bunu nasıl okumak lazım?

Bence çok güzel ve yerinde bir soru. Çünkü bu sıradan bir sevinç gösterisi değildi. Seçimlerden önce bu söylediğiniz ülkelerden bazı insanların Türkiye'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kazanmasının onlar için ne kadar önemli olduğuna dair cümleler işittik. Yani şöyle düşünün; Eğer Karabağ zaferinin elde edilme-

sinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın önemli bir desteği varsa, onun olmayacağı bir durumda Azerbaycan'ı baypas eden öneriler getiren Kılıçdaroğlu'nun katkı vermeyeceği ve Karabağ zaferinin sıkıntıya düşeceği kanaatinin, Azerbaycan'da olması kadar normal bir şey olamaz. Aynı şeyi Kudüs'ten Bosna Hersek'e hatta Avrupa ülkelerindeki Müslüman toplumlara kadar birçok yere yayabilirsiniz. Şöyle ki Cumhurbaşkanı Erdoğan bölgesel ve küresel fay hatlarının üzerinde oturan ve onların belirli bir kısmını da istikrarlaştıran bir lider.

İstanbul'da bu yönüyle gittikçe farklı bölgelerden insanların ilgisini çeken ve İstanbul'u daha bir merkez haline getiren bir gidişat görüyoruz. İstanbul için söylüyorum. Sadece farklı ülkelerden insanların, turistlerin geldiğini düşünüyoruz ama mesele sadece bu değil. İstanbul artık birçok insanın yaşam alanlarına kadar birçok alanda merkezleşen bir şehir. Dolayısıyla bu halkla, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çevresindeki ülkelerde istikrar sağlayan ve güven sağlayan bir yerde olduğunun farkındalar. Ve bu hem rasyonel bir değerlendirmedir ama bir yönüyle de tabii Cumhurbaşkanı Erdoğan'la kurulan duygudaşlık. Şöyle düşünün. Filistin meselesinde de Somali'de de Myanmar'da da ya da Avrupa'daki İslamofobi meselesinde de tepki veren ve mazlumların yanında olan, daha adil bir dünya çağrısı yapan Birleşmiş Milletler kürsüsünden dünyanın hegemonlarına uyarılarda bulunan bir liderden bahsediyoruz. Bu liderin birçok halk nezdinde duygudaşlık üretmesini makul bulmak lazım. Ya da Türkiye açısından tabii sevinç gösterisi görmek lazım. Bu, daha önce söylemiş olduğum Erdoğan liderliğinin diğer milletler nezdindeki yansımalarıdır. Balkanlar'da şu çok iyi biliniyor ki, Erdoğan istikrara katkı sağlıyor. Dünyanın birçok yerinde de emperyalistlerin veya hegemonların adil olmayan yaklaşımlarına eleştiri getiren

bir lider olarak görüldüğünü de hatırlamak lazım.

CHP ZİHNİYETİ GEÇMİSTEN GÜNÜMÜZE AYNI ÇİZGİDE DEVAM EDİYOR

Bu seçim siyasi tarihimiz açısından da üzerinde uzunca süre tartışılacak bazı gelişmelere sahne oldu. Normal şartlar altında özellikle AK Parti'yi, seçmenlerini "mahalle baskısı" yapan şekilde tanımlayan muhalefet cenahı, özellikle de muhalefet trolleri vardı. Ama bu süreçte gördük ki önce Meral Akşener ciddi bir linç yedi. Kalktığı masaya oturmak zorunda kaldı. Ardından Muharrem İnce çok ciddi bir linç yedi. Hala yemeye devam ediyor. Sonrasında benzerini Sinan Oğan'a karşı yapmaya çalıştılar. Oysa ne Fatih Erbakan ilk başta ittifaka katılmayacağını açıkladığında ne de Ümit Özdağ ittifaka katılmadığında, AK Parti veya Cumhuriyet tarafından yapılan böylesine bir linç görmedik. Dolayısıyla bu CHP ve taraftarı olan kesimlerdeki linç kültürünü nereye oturtabiliriz Türk siyasetinde?

Türkiye'deki muhalefetin çok katmanlı ve farklı gruplardan oluştuğunu görmek lazım. CHP elbette şu an muhalefete liderlik eden bir konumda. CHP, hiçbir zaman tek parti iktidarı dönemini unutmamış bir parti değil. Yani geçmişinden soyunabilmiş ve kendisini dönüştürebilmiş bir parti değil; Kılıçdaroğlu'nun helalleşme söylemlerine rağmen. Dolayısıyla bu jakobenliği ve seçmeni, milleti hakir gören yaklaşımını bir türlü terk edemiyor. Ve AK Parti 21 yıldır iktidarda olmasına rağmen bu iktidarın varlığını aslında bir şekilde meşru olarak görmek istemiyor. Bu CHP için yeni bir şey değil. Bunu 1950'de iktidara geldiğinde Demokrat Parti'ye yöneltmişlerdi. Daha sonra da diğer sağ partilere bunu yönelttiler. Doksanlarda Refah Partisi'ne yönelttiler bu yaklaşımı. AK Parti iktidara geldiğinden itibaren de bunun sürdürdüğünü görüyoruz. Yani 2007'deki

Cumhurbaşkanı Erdoğan devam ettiğine göre bunun karşısındaki yapılanmanın da kendisini sürdürme imkanı var. Ama önce bir, "Neden Kılıçdaroğlu aday oldu? Neden kazanamadık? Hangi hatalar yapıldı?" üzerinden ve kimin ne kaybettiği üzerinden bir tartışma başlar. Ben, istifaya çağrılarını olsa da kurultaylarda Kılıçdaroğlu ve Akşener'in tekrardan seçilebileceğini düşünüyorum.

cumhuriyet mitingleriyle, ki o zaman Baykal CHP Genel Başkanı, bugün Kılıçdaroğlu'nun, bütün o söylemini yumuşatmış olmasına rağmen çevresinden, seçmeninden ve medyasından yansıyan o öfke, aynı sürekliliğe sahip. Aynı çizgide devam ediyor. Yani bu da şudur: Bu ülkeyi AK Partililer yönetmemeli. Bunlar Türkiye'ye zarar veriyorlar. Ama daha da önemlisi, biz bir daha geri gelemeyecek miyiz?

Şimdi bu bir tür radikalleşmeyi, ülkeye yabancılaşmayı getiriyor, muhalefetin merkezinde olması gereken akliselim değerlendirmeleri silikleştiren bir fonksiyon üstleniyor. Buna bir rasyonalite kaybı diye de bakabiliriz, ülkenin genel çıkarlarına yönelik ortak aidiyet kaybı olarak da. Bunun, muhalefetin psikolojisini bozan ve seçmenini de fazla motive etmesinden kaynaklanan bir hayal kırıklığına götürdüğünü görüyoruz. Şunu da söylemem lazım; AK Parti'nin Türkiye'ye getirdiği dönüşümleri gören ve bunlardan rahatsız olan ama dünyayla da aslında gerçek anlamda yüzleşmeyen bir CHP elit tavrı var. Yani tek parti dönemlerinin getirdiği o jakoben yaklaşımı henüz dönüştürememiş bir elit psikolojisi var. Dolayısıyla ben öncelikle muhalefetin CHP ayağında böyle görüyorum.

Tabii diğer ayaklar, sağ parti olarak İYİ Parti ve bazı diğer küçük sağ partilerin Erdoğan karşıtlığı üzerinden, orada birleşmesi, bunlar daha farklı bir katmana karşılık geliyor. Kendi içlerinde muhafazakarların iktidarının ortaya koyduğu başarıları kendine yazan ama krizlerle uğraşırken ortaya çıkan maliyetleri de üstlenmek istemeyen liberal görünümlü fırsatçı bir muhafazakarlık olduğu kanaatindeyim. Bunun gerçeklerle yüzleşmekten kaçan, kendisini ideolojik varsayımlarla yürütmeye çalışan bir yerde olduğunu düşünüyorum. Onun için liberallikten bahsettim. Demokrasi söylemi, liberal değerlere bağlılık söyleminin Türkiye'nin kritik çıkarları, milli çıkarları gündeme geldiğinde,

Batılılar tarafından nasıl terk edildiğini görmek istemeyen ve sanki AK Parti'nin başarısının sadece bu söylemleri kullanmış olmasıyla alakalı olduğunu düşünen ama Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın gerçekte nasıl bir siyasi mücadele verdiğini anlamayan bir siyasi zihin görüyorum orada. Bunun naif olduğunu ve bir yerden sonra da o naifliğin başka bir ideolojik körlüğe dönüştüğünü görüyorum. Bu çevrelerin Erdoğan'ın zaferini anlayamamaları, öngörememeleri de bununla alakalı. Yani bir tür liberal toksik bir etki altında olduklarını düşünüyorum. Bu onları rasyonaliteden ve gerçeklikten koparıyor.

HDP'nin muhalefetiye tümüyle farklı bir noktada. HDP, Türkiye Cumhuriyeti'ni radikal bir şekilde yeniden yapılandırmayı isteyen ve bunu da Pankürdist yerden yapmaya çalışan bir parti. Sol bir gelenekte CHP'yle buluşuyor olsa bile Kemalizm eleştirisiyle ve Kemalizm karşıtlığıyla aslında CHP'yle ters bir noktada duruyor. Orada da Cumhurbaşkanı Erdoğan karşıtlığı, bir tutkal vazifesi görüyor. Yoksa çok ciddi bir çelişki var orada. HDP'nin eleştirdiği şey tek parti dönemi. CHP'nin kendi kurucu ayarı olarak gördüğü şeyse yine tek parti dönemi. Ama o tek parti döneminden HDP'nin istediği şekilde iki halklı yeni bir cumhuriyet profili çıkmaz.

GENÇLERİN DÜŞÜNÜLDÜĞÜ GİBİ MUHALİF OLMADIĞI GÖRÜLDÜ

Bu seçimlerde yedi milyona yakın genç ilk defa oy kullandı. Hatta arada bile on binlerce genç katıldı bu sürece ikinci turda. Dolayısıyla gençlere ilişkin de bir Z kuşağı genellemesi vardı. Sanki bunların hepsi muhalefet grubuna oy veriyormuşçasına. Gençlerin AK Parti'nin ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın seçim zaferinde etkisi var mıdır? Gençler hükümeti ve AK Parti'yi nasıl görüyor sizce?

Gençler meselesi son iki yılda çok konuşuldu. Türkiye'de sosyoekonomik değişimin yeni sosyolojik gruplar ortaya çıkardığı ve gençlerin farklı olduğu konuşuldu. Özellikle gençlik yıllarının muhalif olma özelliğinden yola çıkarak, kimileri çok asi bir gençliğin geldiğini kimileri apolitik bir gençliğin geldiğini söylediler. Fakat ortaya çıkan sonuç, gençlerin aslında yeni bir politik anlayışa sahip olduklarını ama apolitik olmadıklarını ve zannedildiği ölçüde de muhalif olmadıklarını bize gösterdi. Ben gençlerin farklı ideolojik gruplar olarak bölündüklerini düşünüyorum. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Kılıçdaroğlu'na destek verme konusunda iki taraftan birisine ağırlık vermek noktasında değil daha farklı yani ikiye bölünmek açısından gerçekleştiğini düşünüyorum. Tabii bu üzerinde daha yoğun çalışılması gereken bir şey.

Şunu söyleyeyim. Evet sert söylemlerden hoşlanmayan, kutuplaşmayı istemeyen ve daha konforlu bir hayatın olması gerektiğini düşünen bir gençlikten bahsettik ama bu gençliğin gerektiğinde öz güvenle ve Türkiye'yi daha ileriye taşıyabilecek bir siyasallaşmayı da aynı zamanda içinde barındırdığını biz anladık bu seçimlerde. Dolayısıyla monolitik, homojen bir gençlik analizi yapmanın yanıltıcı olduğu açıkça ortaya çıktı. Ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türkiye'nin kalkınmasından bahseden ve onu gösteren icraatlarıyla yani köprülerden uçaklara, TEKNOFEST'e, teknolojik atılımlara kadar aslında yeni bir millilik oluşturduğunu ve bunun gençlerde de bir karşılık bulduğunu görüyoruz. Bu yönüyle ve uluslararası sistemdeki etkin aktörlük profiliyle de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın gençlere ulaşabildiğini gördük. Seçimlerden bir yıl öncesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın gençlere ulaşamadığı üzerine bir kampanya yapıyordu. Biz tam aksi bir yönde gelişme gördük. Bunun kapsayıcı, yapıcı, pozitif bir millilik üzerinden yürüdüğünü söyleyebilirim. **■**

2014, 2018 ve 2023 seçim cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarına bakıldığında muhalefet aslında benzer bir oyu alıyor. Her bir iktidar döneminde yıpranması gereken Erdoğan'sa aynı rakamı almayı başarıyor. Erdoğan'ın bu başarısında, asıl kendi çerçevesini kurma ve diğer aktörleri bu çerçevenin içine alma yani oyunu önceden onun kuruyor olması ve değiştirebiliyor olmasının çok değerli ve etkili olduğunu düşünüyorum.